

Teatr lalek

Teatr lalek, rodzaj teatru, w którym głównym środkiem wyrazu jest lalka teatralna animowana przez aktora-lalkarza, najczęściej ukrytego za parawanem, czasem występującego razem z lalką na scenie. Lalki mogą też być poruszane przez mechanizm (mechaniczny teatr lalek). *Podstawowe typy lalek teatralnych: pacynka, kukielka, jawajka, marionetka, lalka cieniowa.*

Historia teatru lalek

Teatr lalek wywodzi się z obrzędów kultowych, najwcześniejsze jego ślady znajdujemy w starożytnym Egipcie, później w Azji, Europie, na kontynencie amerykańskim. Teatr lalek rozwijał się równolegle z teatrem żywego aktora i przechodził te same fazy rozwoju. W starożytnej Europie uprawiany w Grecji i Rzymie, w średniowieczu przedstawiał repertuar religijny (m.in. misteria na Wielkanoc i Boże Narodzenie) oraz świecki.

W okresie renesansu i baroku stworzył własnych bohaterów komedii dell'arte, którzy stali się typowymi postaciami tego teatru w swoich krajach, np.: Pulcinella we Włoszech, Poliszynel we Francji, Punch w Anglii, Hanswurst w Niemczech itp.

W znacznym stopniu do rozwoju teatru lalek przyczynili się romantycy pisząc sztuki i traktaty o tym teatrze (m.in. H. von Kleist, J.W. Goethe, G. Sand). W połowie XIX w. dostrzeżono dydaktyczne i wychowawcze możliwości teatru lalek i zaczęto tworzyć repertuar adresowany do dzieci.

Duże zainteresowanie okazali teatralnej lalce moderniści¹, futuryści², pisząc dla teatru lalek dramaty (np. M. Maeterlinck, F. Wedekind, A. Schnitzler), szukając w nim idealnego aktora (m.in. E.G. Craig, W.J. Briusow, A. Bieły, W.E. Meyerhold). Z początkiem XX w. wykorzystaniem lalki w teatrze zainteresowali się plastycy i architekci, jak E. Autant, który wraz z żoną, aktorką L. Larą, założył teatr Art et Action (1914). W 1929 na zjeździe w Pradze powstała Międzynarodowa Unia Lalkarska (UNIMA³).

Obecnie

W XX w. coraz częściej w teatrze lalek spotyka się obok lalki - aktora lub maskę, animatorzy często odkrywają swój warsztat wychodząc zza parawanu, rozwija się tzw. teatr przedmiotu, w którym przedmioty otrzymują funkcję postaci scenicznych.

Teatr lalek w Polsce

Wrocław

Początki polskiego teatru lalek sięgają XV w. i wiążą się z szopką, a pierwszym wymienianym lalkarzem jest Waśko z Wilna. Na ziemiach polskich między XVI a XIX w. działało wiele zespołów lalkarskich, zarówno polskich jak i cudzoziemskich. W XVIII w. stałe teatry lalek działały na dworach magnackich (np. w Białej Podlaskiej, w Słucku u H. Radziwiłła).

¹Zespół kierunków literacko-artystycznych oraz światopoglądowych, występujących szczególnie w pierwszej fazie epoki Młodej Polski, w latach 1880-1910. Termin wieloznaczny, różnie rozumiany i definiowany w odniesieniu do literatury i poszczególnych dyscyplin artystycznych.

²Jeden z najważniejszych kierunków awangardowych w sztuce i literaturze europejskiej XX w. Narodził się we Włoszech, a głównym teoretykiem kierunku był F.T. Marinetti

³Union International de la Marionette, międzynarodowa organizacja skupiająca artystów i działaczy związanych z teatrem lalek.

Istniały też teatry uliczne, np. "chodzenie z szopką", która czasem spełniała funkcje polityczne, jak szopka Baraniego Kożuszka (1794), ścinająca na gilotynie głowy zdrajców z konfederacji targowickiej. Swoistą odmianą szopki stały się lalkowe programy satyryczne, m.in. przedstawienia Zielonego Balonika w Krakowie (1906-1912), Cyrulika Warszawskiego w Warszawie (1922-1939).

Z początkiem XX w. powstały pierwsze stałe teatry dla dzieci: Teatr Lalek M. Weryho (1900-1904), Teatr Kukiełek M. Dienstla-Dąbrowy (1910-1912). W dwudziestoleciu międzywojennym powstawało coraz więcej teatrów lalek dla dzieci, m.in.: Teatr Miniatur w Krakowie S. Polony-Polońskiego, Teatr Błękitny Pajac w Poznaniu, Teatr Kukiełek Baj w Warszawie.

Po II wojnie światowej powstało 27 teatrów lalek, których głównym założeniem programowym był repertuar dla dzieci. Największą popularnością cieszyły się m.in.: Teatr Lalki i Aktora Groteska w Krakowie (1945), Teatr Marionetek w Poznaniu (1945), Teatr Lalek Arlekin w Łodzi (1948), Teatr Lalka w Warszawie (1948).

W latach 70. ważnymi ośrodkami lalkarskimi stały się Białystok i Wrocław, gdzie oprócz teatrów lalkowych są wydziały lalkarskie PWST. W latach 90. zaczęły powstawać prywatne teatry lalek, m.in. Towarzystwo Wierszalin (1991), Teatr 3/4-Zusno (1992). Większość teatrów lalek stara się realizować także repertuar dla dorosłych.

Rodzaje lalek

Pacynka, lalka teatralna nakładana bezpośrednio na dłoń aktora-animatora, zwana inaczej lalką rękawiczkową. Znana od XVIII w.
Kukielka, lalka teatralna umieszczona na kijku i nim poruszana
Jawajka, lalka teatralna poruszana od dołu ręką aktora (głowa i korpus) oraz za pomocą drutów lub patyczków (ręce)
Marionetka, lalka teatralna poruszana od góry za pomocą drutów lub nitki przez artystę znajdującego się nad nią

Najsławniejsze teatry lalkowe

- ✓ **Guignol**, teatr lalkowy założony w Lyonie, prezentował widowiska związane z ludowymi przesadami i różnego typu okrucieństwami. Jego twórcą był L. Mourquet (1745-1844);
- ✓ 1858 w Monachium pierwszy stały teatr lalek dla dzieci J. Schmida i F. Pocciego;
- ✓ 1900 w Warszawie - Teatr Lalek M. Weryho;
- ✓ Teatr Lalek M. Weryho (1900-1904)
- ✓ Teatr Kukiełek M. Dienstla-Dąbrowy (1910-1912)
- ✓ Teatr Miniatur w Krakowie S. Polony-Polońskiego
- ✓ Teatr Błękitny Pajac w Poznaniu
- ✓ Teatr Kukiełek Baj w Warszawie